

Наукова рада ВГСУ аналізує судову практику з корпоративних спорів

Черговий аналіз судової практики щодо застосування норм матеріального та процесуального права у справах, що виникають з корпоративних спорів, відбувся на засіданні Наукової ради ВГСУ 17 листопада 2008 р.

Першою темою, яку було запропоновано для обговорення, стала підвідомчість справ за позовами про скасування держреєстрації статутів господарських товариств або змін до таких статутів. Так, згідно з п. 7 ст. 59 ГК України скасування держреєстрації позбавляє суб'єкта господарювання статусу юридичної особи і є підставою для вилучення його з державного реєстру. Але чи можна в такому випадку говорити, що законодавством передбачений механізм скасування держреєстрації статуту чи змін до нього, що, по суті, і є скасуванням держреєстрації самої юридичної особи? Відповідно до ст. 82 ГК України статут є установчим документом для АТ, ТОВ і ТзДВ. Зважаючи на те що статут є саме установчим документом, виникає питання: чи можна його визнати недійсним через те, що він ухвалюється рішенням установчих зборів? Адже доцільніше було б звертатися саме до суду з позовом про визнання самого рішення установчих зборів недійсним повністю чи в частині прийняття статуту АТ. Така ж ситуація складається й зі скасуванням внесених змін до статуту. Вони також приймаються рішенням загальних зборів. І якщо рішення зборів може бути оскаржене (але лише учасниками товариства), то самі зміни – навряд чи, оскільки держреєстрація внесення змін до статуту – це комплекс юридичних і практичних дій, які неможливо визнати неможливими. Власне, статут не є правочином, який можна визнати недійсним.

Іншим, не менш важливим було питання щодо порядку визначення правомочності та роботи загальних зборів товариства з обмеженою відповідальністю у разі смерті одного з його учасників. Дана проблематика піднімалась вже не раз, і не лише ВГСУ, а й вищим органом в системі судів – ВСУ. Так, згідно із постановою ВСУ від 30 травня 2008 р. № 7 «Про судову практику у справах про спадкування», вирішуючи спір про спадкування частки учасника підприємницького товариства, необхідно враховувати, що це допускається ст.ст. 130, 147, 166 ЦК України, ст.ст. 55, 69 ЗУ «Про господарські товариства» і не підпадає під заборону п. 2 ч. 1 ст. 1219 ЦК України. При цьому спадкується не право на участь, а право на частку в статутному (складеному) капіталі. В АТ до спадкоємців переходить право власності спадкодавців на акції. Зі складу спадщини не можуть бути виключені права на акції ЗАТ. За відсутності в законі обмежень щодо спадкування права на акції такого товариства суди не повинні відмовляти у визнанні права власності спадкоємців на акції. Відповідно до ч. 5 ст. 147 ЦК України частка у статутному капіталі ТОВ переходить до спадкоємця фізичної особи або правонаступника юридичної особи – учасника товариства, якщо статутом товариства не передбачено, що такий перехід допускається лише за згодою інших учасників товариства. Що саме мається на увазі: окрема згода учасника чи рішення загальних зборів, яким спадкоємцю померлого учасника дозволяється стати учасником товариства? Під час обговорення даного питання науковий консультант ВГСУ **Ганна Остапович** звернула увагу присутніх саме на цю норму права, що передбачає отримання згоди учасників товариства. Справа в тому, що дана норма є актуальною, зважаючи на поширену практику, коли, наприклад, в ТОВ всього два учасника, кожен з яких володіє 50%-вою часткою в статутному капіталі. Отже, спадкоємець, бажаючи стати учасником товариства, має отримати згоду єдиного учасника, котрий володіє 1/2 статутного капіталу. Навіть якщо уявити, що згода учасників товариства оформлюється не рішенням загальних зборів, а звичайним письмово оформленим особистим документом учасника, вклучення нового члена вимагає внесення змін до статуту на підставі рішення загальних зборів. Як відомо, загальні збори учасників вважаються повноважними, якщо на них присутні учасники (представники

учасників), що володіють більш ніж 60% голосів. В результаті складається патова ситуація.

Те ж саме виходить і з незгодою учасника прийняти до своїх лав спадкоємця свого колишнього колеги. У таких випадках розмір статутного капіталу ТОВ підлягає зменшенню. Рішення ТОВ про зменшення статутного капіталу набирає чинності не раніш ніж через 3 місяці після держреєстрації і публікації про це у встановленому порядку. Тобто і в цій ситуації необхідне рішення загальних зборів як вищого органу товариства про зменшення статутного капіталу. На засіданні Наукової ради ВГСУ пропонували, щоб у разі смерті фізичної особи – учасника ТОВ, розмір статутного капіталу і загальна кількість голосів учасників ТОВ не зменшувалися. Тоді у суду не буде підстав не враховувати голоси померлого учасника у визначенні правомочності загальних зборів учасників. Така позиція, щоправда, може викликати дискусію. Але, зважаючи на прогалину в чинному законодавстві України, воля дійсного учасника ТОВ вже можна якось оформити, тим самим надавши спадкоємцю померлого учасника можливість реалізувати своє право на спадщину.

Ще одним актуальним питанням, яке обговорювалося на засіданні, було право акціонера звертатися до господарського суду про визнання недійсними правочинів товариства. Актуальність цієї теми пояснюється можливістю АТ через рішення його виконавчого органу вчинити такі правочини, які, на думку акціонера, шкодять інтересам самого АТ. В такому випадку законний інтерес акціонера як особи, що зацікавлена в тому, аби діяльність АТ була прибутковою, порушується. Саме поняття «законний інтерес» було розглянуто в Рішенні КСУ від 1 грудня 2004 р.

Пленум ВСУ в своїй постанові № 13 зазначив, що законом не передбачено право акціонера (учасника) господарського товариства звертатися до суду за захистом прав чи охоронюваних законом інтересів товариства поза відносинами представництва. На цій підставі господарським судам належить відмовляти акціонерам (учасникам) господарського товариства в задоволенні позову про укладення, зміну, розірвання чи визнання недійсними договорів та інших правочинів, вчинених господарським товариством. Спори цієї категорії є підвідомчими (підсудними) господарським судам незалежно від їх суб'єктного складу на підставі п. 4 ч. 1 ст. 12 ППК, якщо акціонер (учасник) господарського товариства обґрунтовує відповідні позовні вимоги порушенням його корпоративних прав. В згаданому Рішенні КСУ закріплено, що «в аспекті поставленого у конституційному поданні питання положення ч. 1 ст. 4 ЦПКУ треба розуміти так, що акціонер може захищати свої права та охоронювані законом інтереси шляхом звернення до суду у випадку їх порушення, оспорювання чи невизнання самим акціонерним товариством, учасником якого він є, органами чи іншими акціонерами цього товариства». На засіданні Наукової ради ВГСУ судді та науковці також дійшли згоди в тому, що правочини, які очевидно суперечать цілям діяльності товариства, можуть визнаватися господарським судом такими, що порушують охоронювані законом майнові інтереси учасників господарського товариства. Але при цьому було згадано й про інший аспект даного питання. Адже якщо загальні збори акціонерів обрали виконавчий орган товариства, вони тим самим надали йому й певні повноваження, які закріплені в статуті й у нормах законодавства. Через це може виникнути ситуація, коли кожен акціонер через незгоду з тим чи іншим рішенням виконавчого органу позиватиметься до суду незалежно від волі інших акціонерів.

Наразі суддям господарських судів, які займаються вирішенням корпоративних спорів, не «вистачає» чинного нині законодавства. Тому аналіз і постійний пошук варіантів для заповнення прогалин в законодавстві з боку ВГСУ є вкрай необхідним для господарських судів.

Дмитро ШЕВЧЕНКО, «Правовий тиждень»

Щодо порядку відчуження акцій приватних АТ

Новий ЗУ «Про АТ» (далі – Закон) істотно змінює вимоги до створення й діяльності акціонерних товариств. Серед іншого, в ньому вперше визначене поняття афілійованих осіб, акціонерні товариства поділені на два типи: приватні й публічні (замість відкритих і закритих), детально описані етапи створення АТ, встановлено, що акції існують виключно в бездокументарній формі. Крім законодавець знову змінив положення про переважне право акціонерів закритого (приватного) АТ на придбання акцій, які пропонуються власником до продажу третій особі.

Розглянемо детальніше ст. 7 Закону, яка регулює порядок відчуження акцій приватних АТ і порівняємо ці положення з чинним законодавством України й практикою, яка склалася на сьогодні.

Чинне законодавство, зокрема, ч. 3 ст. 81 ГК України, передбачає, що акціонери ЗАТ мають переважне право на придбання акцій, які продаються іншими акціонерами товариства. Закон же (ч. 2 ст. 7) передбачає, що статутом приватного АТ може визначитися переважне право його акціонерів і самого товариства на придбання акцій цього товариства, що пропонуються їх власником до продажу третій особі. Таким чином, із моменту набрання чинності Законом акціонери приватних (закритих) АТ не будуть мати переважного права на придбання акцій, які продаються іншими акціонерами, якщо статут товариства такого права не передбачає.

Одним із позитивних положень для врегулювання діяльності АТ і зменшення корпоративних конфліктів, без сумніву, є детальне врегулювання Законом порядку повідомлення інших акціонерів і самого приватного АТ про наміри продати акції третім особам, чого немає в чинному законодавстві і що сьогодні регулюється статутами ЗАТ. Згідно із Законом акціонер здійснює повідомлення в письмовій формі. У повідомленні має бути вказана ціна й інші умови продажу акцій. Повідомлення надсилається на адресу товариства, яке має протягом двох днів направити копії повідомлення всім іншим акціонерам. Закон передбачає, що акціонери можуть у статуті визначити, за чий рахунок здійснюється таке повідомлення. Якщо акціонери цього не визначили, Закон передбачає, що повідомлення акціонерів товариства здійснюється за рахунок акціонера, який має намір продати свої акції.

У Законі визначені межі й порядок реалізації переважного права. Встановлено, що його уступка іншим особам не допускається, воно не поширюється на випадки переходу права власності на цінні папери цього товариства в результаті їх спадкування чи правонаступництва. Але Закон нічого не говорить про поширення такого права на обмін акцій приватного АТ на акції інших товариств чи майно. Сьогодні практика врегулювання обміну акцій закритих акціонерних товариств теж неоднозначна. Якщо акції обмінюються на індивідуальне визначене майно (нерухомість, витвір мистецтва, контрольний пакет акцій іншого товариства), найчастіше вважається, що інші акціонери не можуть запропонувати цього ж самого майна, тобто не можуть придбати акції на тих же умовах, що й третя особа, а тому не можуть скористатися переважним правом. Не менш важливо, що Закон врегулює порядок звернення стягнення на акції приватного АТ, які знаходяться у заставі, зокрема, встановлює, що при виникненні права звернення стягнення на акції у зв'язку з їх заставою відчуження таких акцій здійснюється з дотриманням переважного права акціонерів.

Порядок реалізації переважного права, встановлений у Законі, передбачає, що товариство може реалізувати своє переважне право протягом десяти днів після закінчення строку дії переважного права на придбання цих акцій акціонерами товариства, якщо менший строк не передбачений статутом товариства. Строк переважного права, передбачений статутом, не може бути меншим, ніж 20 днів з дня отримання товариством відповідного повідомлення. Строк переважного права припиняється, якщо до його закінчення від усіх акціонерів товариства й самого товариства отримані письмові заяви про використання або про відмову від використання переважного права на купівлю акцій. Якщо акціонери приватного АТ та/або товариство не скористаються переважним правом на придбання всіх акцій, які пропонуються для продажу, протягом встановленого цим Законом або статутом строку, акції можуть бути продані третій особі за ціною й на умовах, які повідомлені товариству та його акціонерам. Чинне законодавство не встановлює наслідків порушення переважного права акціонерів на придбання акцій; судова практика з цього приводу теж неоднозначна: є практика визнання договорів недійсними або (за аналогією із спільною власністю) переведення прав і обов'язків покупця акцій на акціонера, чий права порушені. Саме на останньому варіанті зупинився законодавець у Законі, але строк, протягом якого акціонер має право вимагати переведення прав і обов'язків, обмежений трьома місяцями.

Прийняття Закону й детальне врегулювання порядку відчуження акцій і здійснення переважного права на їх придбання акціонерами приватних (закритих) АТ – це, беззаперечно, великий крок до встановлення цивілізованих корпоративних відносин в Україні й зменшення корпоративних конфліктів.

Віталій ПАЦЮК, партнер ЮК «Кей Пі Ді»